

van de populatie Wegdistels te sparen. Vervolgens kan de schapenkudde na de grasoogst de "stoppel" en het niet gemaaid gras beweiden. Het is niet waarschijnlijk dat hun vraat op dat moment enige schade aan de populatie Wegdistels toebrengt.

De zaden van de uitgebloeide exemplaren zitten dan goed beschermd in stekelige omwindzels, terwijl de vegetatieve delen van de rozetten beschermd zijn door zowel stekels als een dicht haarkleed. Op deze wijze lijkt het voortbestaan van deze zeldzame en fraaie distel op de St. Pietersberg voorlopig beter gegarandeerd dan bij een voortzetting van het voormalige agrarische beheer.

NASCHRIFT

Door een fout in het communicatiesysteem tussen de beheerder en de uitvoerder zijn in het begin van de maand december alle Wegdistels op het hierboven beschreven perceel gemaaid!

SUMMARY

A REMARKABLE NEW POPULATION OF THE SCOTCH THISTLE (*ONOPORDUM ACANTHIUM*)

A large population of the Scotch thistle has been found in arable land on the St. Pietersberg near Maastricht. This is a remarkable phenomenon for several reasons. First of all, populations of this species generally are small and do not amount to more than ten individuals. On the newly discovered site more than 500 flowering individuals can be admired. Secondly, *Onopordum acanthium* is very characteristic for road sides and virtually never occurs in arable fields. Due to its popularity in modern "wild flower"-gardens, most populations are met in suburban surroundings and not, as here, in a natural setting. Because

Onopordum acanthium is a rare species in the Netherlands and elsewhere in Northwestern Europe, some measures in managing this site will be undertaken to save the species.

LITERATUUR

- DUMOULIN, L.J.G., 1868. Guide du botaniste dans les environs de Maestricht. Ch. Hollman, Maastricht.
 HILLEGERS, H.P.M., 1993. Heerdgang in Zuidelijk Limburg. Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, reeks XL, afl. 1.
 MENNEMA, J., A.J. QUENÉ-BOTERENBROOD & C.L. PLATE, 1985. Atlas van de Nederlandse Flora 2. Zeldzame en vrij zeldzame planten. Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht.
 POLUNIN, O., 1970. Bloemen en planten van Europa. Pudoc, Wageningen.
 SCHAÏK, D.C. VAN, 1983. De Sint Pietersberg. Met een aanvullend gedeelte over 1938-1983. E.F. & E.F. BV, Thom.
 WEEDA, E.J., R. WESTRA, CH. WESTRA & T. WESTRA, 1991. Nederlandse Oecologische Flora 4. IVN, Amsterdam.
 WESTHOFF, V. & A.J. DEN HELD, 1975. Plantengemeenschappen in Nederland. Thieme, Zutphen.

KORTE MEDEDELINGEN

KNOLSTEENBREEK IN ZUIDELIJK MIDDEN-LIMBURG

Met veel belangstelling heb ik het artikel "Botanisch onderzoek in het relatienotagegebied Maasdal" van N. Dickhaut en J. Geraedts in het Natuurhistorisch Maandblad van december 1993 gelezen. Toch wil ik graag een kanttekening plaatsen. Het betreft de verspreiding van de Knolsteenbreek (*Saxifraga granulata*) in Midden-Limburg. Schrijvers stellen dat de Knolsteenbreek in Midden-Limburg bekend is van een terrasrand van de Maas bij Beesel, één groeiplaats langs de Roer en een hooiland van Staatsbosbeheer bij Echt (be-

doeld wordt een hooiland in het Slekkerhout). Schrijvers stellen verder dat bovengenoemde groeiplaats bij Beesel waarschijnlijk de laatste populatie in het Noord- en Middenlimburgse Maasdal is.

Uit eigen waarneming weet ik dat schrijvers het voorkomen van de Knolsteenbreek in het westelijk deel van Midden-Limburg

veel te negatief beoordelen. Nog veel sterker blijkt dit uit het Inventar-bestand van de Plantenstudiegroep (vgl. kaartje). In de periode 1989-1993 is de plant in de uurhokken 60.12 en 60.22 in maar liefst 13 verschillende kilometerhokken en vaak in grote aantallen aangetroffen. Naast ondergetekende zijn de waarnemingen verricht door J. Leunissen, W. de Veen, W. Vergoossen en de Plantenstudiegroep. De meeste waarnemingen vonden plaats in de tweede helft van april en de eerste helft van mei. Afgezien van de wel vermelde vindplaats in het Slekkerhout, is de plant al jaren bekend van een hooiland in de Doort. Zowel aan de oostkant als aan de westkant van het Julianakanaal groeit ze in een behoorlijk hoeveelheid exemplaren. Met name aan de oostkant is ze in minimaal vijf aaneensluitende km-hokken aangetroffen. De meeste planten staan in de dijkhelling.

Verder staat de Knolsteenbreek in de wegberm van de afrit van de A2 bij Echt. De rijkste mij nu bekende groeiplaats is het talud van de Vloedgraaf bij Dieteren. Hier bloeit de plant over een lengte van minstens zeshonderd meter zeer uitbundig.

Planten als de Knolsteenbreek, die vroeg in het seizoen en bovendien buiten de bekende natuurgebieden groeien, zijn vaak veel minder zeldzaam dan vaak wordt aangenomen. Bovenstaande waarnemingen zijn alle bij ons eigen Genootschap opgeslagen. Ik zou dan ook alle schrijvers van artikelen over de flo-

ra en fauna in Limburg willen oproepen om bij het vermelden van verspreidingsgegevens gebruik te maken van het uitgebreide Inventar-bestand. Op die wijze verkrijgen wij een correcter beeld van de werkelijke stand van zaken.

LITERATUUR

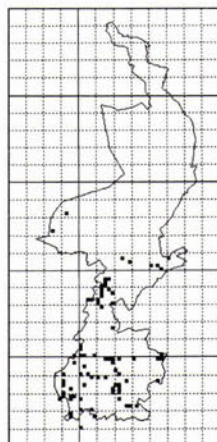
- DICKHAUT, N. & J. GERAEDTS, 1993. Botanisch onderzoek in het relatienotagegebied Maasdal. Natuurhistorisch Maandblad 82 (12): 276-288.

Jan Klinckenberg

Weverstraat 5, 6101 GZ Echt

KNOLSTEENBREEK IN MIDDEN- OF IN ZUID-LIMBURG?

Bovenstaande reactie van de heer Klinckenberg, waarin hij onder meer melding maakt van vondsten van Knolsteenbreek bij Susteren en Echt, vraagt in de eerste plaats om een nadere geografische bepaling van de aanduiding 'Midden-Limburg'. Klaarblijkelijk grenst hij Midden-Limburg ruimer af dan in het door hem aangehaalde artikel is gebeurd. Zo behoort de gemeente Susteren (en dus het overgrote deel van de door de heer Klinckenberg aangegeven groeiplaatsen) tot Zuid-Limburg indien de bestuurlijke indeling, zoals die in deze provincie bestaat, wordt aan-

Verspreiding van de Knolsteenbreek in Limburg.

gehouden. Dit is in het bedoelde artikel inderdaad gebeurt.

Indien men het verspreidingskaartje van Knolsteenbreek in de Atlas van de Nederlandse Flora bekijkt en dat naast de meldingen van de heer Klinckenberg legt, ziet men dat de oude en recentere vondsten van Knolsteenbreek op de grens van Susteren en Echt de noordgrens markeren van het (vroeger) bijna gesloten areaal in Zuid-Limburg. Ten noorden daarvan is de plant in Limburg zeer weinig gevonden.

Verder hebben wij ons bij de korte schetsen van ecologie en verspreiding van de in genoemd artikel behandelde soorten voor een belangrijk deel gebaseerd op de Atlas van de Nederlandse Flora, omdat het in het kader van het onderzoek waarvan het artikel verslag doet, buitensporig zou zijn alle recente inventarisaties voor al deze planten na te gaan. Wij zouden immers voor deze soorten in met name Noord- en Midden-Limburg ook de recente gegevens van Floron en het Rijks-herbarium moeten analyseren. Met betrekking tot deze gegevens en de Inventar-kilometerhokgegevens van het Genootschap zou ook nog in detail moeten worden nagegaan welke vindplaatsen nu in Noord-, Midden- of Zuid-Limburg liggen, zoals deze gebieden door ons worden begrensd.

Overigens wordt met 'een hooiland van SBB' zowel bedoeld op de groeiplaats in het Slekkerhout als in de Doort. De groeiplaats bij Beesel is dan misschien niet de waarschijnlijk laatste in het Noord- en Middenlimburgse Maasdal, maar waarschijnlijk wel de laatste in het Noordlimburgse Maasdal, indien men tenminste Beesel tot Noord-Limburg rekent en ook daarover verschillen de meningen. In elk geval lijken er geen recente waarnemingen van Knolsteenbreek tussen Susteren/Echt en Beesel in het Maasdal voorhanden te zijn.

Tenslotte ben ik het niet eens met de heer Klinckenberg als zou de vroegbloeiende Knolsteenbreek 'buiten de bekende natuurgebieden' (n.b. wij hebben agrarische gebieden met natuurwaarden onderzocht en daarbij een voorjaarsronde uitgevoerd) zo veel minder zeldzaam zijn dan vaak wordt aangenomen. Zoals hiervoor reeds aangeduid blijkt uit Atlasgegevens dat de plant in Noord- en Midden-Limburg ook vóór 1950 al uitermate schaars was. Gelet hierop kan ook ik besluiten met een aanbeveling: raadpleeg voor het schrijven van een stukje over de verspreiding van planten ook de Atlas van de Nederlandse Flora. Op die wijze krijgt men een

goed beeld van de historische verspreiding van planten.

N. Dickhaut

postbus 5700, Maastricht

BEHEERSWERKZAAMHEDEN DOOR VRIJWILLIGERS IN DE MEINWEG

Het Nationaal Park De Meinweg

Het Nationaal Park in oprichting De Meinweg is gelegen ten oosten van Roermond in de gemeente Roerdalen en is onderdeel van het Nederlands-Duitse grenspark Maas-Swalm-Nette. Het Nationaal Park i.o. heeft een omvang van circa 1600 hectare, waarvan ongeveer 1000 hectare eigendom is van Staatsbosbeheer. De rest is in bezit van de gemeente Roerdalen, de Waterleiding Maatschappij Limburg en particulieren. In 1990 werd De Meinweg aangewezen als Nationaal Park in oprichting. Hierdoor heeft het natuurgebied speciale aandacht gekregen van de Rijksoverheid. Deze aandacht betekent onder meer extra inzet voor natuurbeheer en natuuronderhoud en meer middelen voor natuurgerichte recreatie, voorlichting en educatie. Tot de voorlichting en educatie behoort ook het bevorderen van de zorg voor natuur en milieu.

Beheerswerkzaamheden door vrijwilligers

De relatie tussen het primaire doel van een Nationaal Park, namelijk het in standhouden van natuur- en landschapswaarden en zorgdragen voor natuur en milieu, heeft er toe geleid dat Staatsbosbeheer, in samenwerking met het IKL en het CNME-Limburg, vrijwilligers de gelegenheid wil bieden om in het Nationaal Park beheerswerkzaamheden uit te voeren. De werkzaamheden die onder deskundige leiding door groepen verricht

kunnen worden, bestaan onder andere uit het rooien van berken en Grove dennen, het dicht leggen van wegen, het opruimen van rasters of het onderhouden van poelen. De werkzaamheden kunnen gericht zijn op het in standhouden van de heide of het verbeteren van de levensmogelijkheden voor amfibieën. Ook kan het creëren van biotopen voor Zandhagedissen het doel zijn van de werkzaamheden.

Informatie en aanmelden

Groepen die belangstelling hebben, bijvoorbeeld IVN-leden, natuurstudiegroepen of scholen, kunnen voor meer informatie of voor een aanmelding contact opnemen met werkschuur De Kievit van Staatsbosbeheer (Hooibaan 1, 6063 NS Vlodrop), telefonisch bereikbaar onder het nummer 04752-4400 tussen 8 en 10 uur 's morgens.

Marjan Straver

*natuur- en milieu-educatief medewerker
Nationale Parken Zuid-Oost Nederland*

EERSTE VONDST HAZEL-MUISNEST IN HOOG OPGAAND BERKENBOS

Na een nacht met felle windstoten en heftige regenbuien in de tweede week van september 1993 zijn in een tweetal bospercelen (Vijlenerbosch) met hogere (haag)beuken en zonder enige ondergroei twee nesten van Hazelmuisen gevonden (figuur 1). De nesten waren uit de meer dan 15 m hoge boomtoppen gewaaid.

Deze nesten waren geheel gemaakt van beukbladeren en bevatten fijn gespleten bladnerven, bast en bladstengels. De buitendoorsnede bedroeg 9 cm, binnen was die circa 5 cm. De nesten bevatten uitwerpselen en

*Vrijwilligers in actie
in De Meinweg
(foto: Marjan Straver)*

FIGUUR 1.
Bos zonder
ondergroei,
Vijlenerbosch 1993.

FIGUUR 2.
Nestplaats
Hazelmuis in open
plek in bos, 1990.

haren van de Hazelmuis. Deze worpnesten hadden nog volledig hun vorm en zijn als zodanig typisch voor de Hazelmuis.

Nabij het ene perceel is in 1990 een hazelmuisnest gezien in een beukenaanplant. Nabij het tweede bosperceel is eveneens in 1990 een hazelmuisnest gezien in braam. Daarna zijn in beide percelen geen aanwijzingen van de aanwezigheid van Hazelmuisen gevonden. Voorheen is de soort nooit gemeld in dit bosgedeelte of in de nabijheid.

Een dergelijke vondst geeft aanleiding tot enige opmerkingen. STORCH (1978) vermeldt regionale verschillen in het voorkeursbiotoop van de Hazelmuis. Echter, dergelijke verschillen kunnen ook veroorzaakt zijn door problemen met de inventarisatie van deze soort. Met de bovengenoemde vondst is aangetoond dat Hazelmuisen in Zuid-Limburg zowel in zoomvegetaties alsook in

hoogopgaande bossen zonder enige ondergroei kunnen verblijven, zoals elders in Europa ook is opgemerkt of uit onderzoek bekend was. Zo bijvoorbeeld in Wallonië (LIBOIS, 1984 en persoonlijke mededeling), in Engeland (BRIGHT & MORRIS, 1992 en persoonlijke mededeling) en Sachsen-Anhalt (SCHULZE, 1970 en persoonlijke mededeling). Duidelijk is dat Hazelmuisen een bredere biotoopkeuze kennen dan voorheen uit onderzoek in Zuid-Limburg naar voren is gekomen. De kans blijft gering zulke in de toppen van de bomen gebouwde nesten te vinden door de lage populatiedichtheid van Hazelmuisen. Het is veel gemakkelijker nesten te vinden op ooghoogte in de lagere delen van zoomvegetaties in de vorm van heggen, hagen, open plekken in bossen (figuur 2) en bosranden. Gezien de losse vorm van veel hazelmuisnesten, waardoor ze snel uit elkaar vallen, zijn

deze twee nesten duidelijk de ondergrens van het totale aantal nesten dat in beide bospercelen aanwezig kan zijn.

LITERATUUR

- BRIGHT, P. & P. MORRIS, 1992. Dormice. The Mammal Society, London.
- LIBOIS, R. M., 1984. Essai synecologique sur les micro-mammifères d'Europe atlantique et ouest méditerranéenne. Étude par analyse du régime alimentaire de la Chouette effraie, *Tyto alba* (Scopoli). Cahiers d'Éthologie appliquée, volume 4, fascicule 2. Liège.
- SCHULZE, W., 1970. Beiträge zum Vorkommen und zur Biologie der Haselmaus (*Muscardinus avellanarius* L.) und des Siebenschläfers (*Glis glis* L.) im Südharz. Hercynia (N.F.) 7, 355-371.
- STORCH, G., 1978. *Muscardinus avellanarius* (Linnaeus, 1758) - Haselmaus. In: Handbuch der Säugetiere Europas, Band I, Rodentia I, Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.

Leo Backbier

van Galenstraat 64, 6163 XW Geleen

BOEKBESPREKINGEN

FARBATLAS WALDLANDSCHAFTEN

AUSGEWÄHLTE WALDTYPEN UND
WALDGESELLSCHAFTEN UNTER DEM
EINFLUSS DES MENSCHEN.

PROF.DR. RICHARD POTT, Hannover: Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart, 1993. 224 blz., 243 kleurenfoto's, 17 zwart-wit-illustraties. ISBN 3-8001-3469-1. Prijs (in Duitsland): DM 38,-.

Dit werk is door de auteur opgedragen aan zijn leermeester Prof.dr. E. Burrichter, kenner bij uitstek van de bosgeschiedenis van Noordwest-Duitsland. De titel 'Farbatlas' is voor het boek wat te bescheiden. De 243 kleurenfoto's zijn in feite illustraties bij een boeiende tekst, waarin de bosvegetatie en bosgeschiedenis op veelzijdige wijze helder worden besproken. In hoofdzaak betreft dit Midden-Euro-

pa met inbegrip van de Alpen. Ook Frankrijk, Italië, Denemarken en Zweden komen terloops aan de orde, maar Nederland en België niet.

Het werk gaat eerst in op de natuurlijke bosgeschiedenis sinds de laatste ijstijd, en de invloed die de praehistorische en historische mens daarop heeft uitgeoefend. Vervolgens worden de belangrijkste bosgezelschappen besproken aan de hand van het begrip 'potentieel natuurlijke vegetatie' en met gebruikmaking van de plantensociologische naamgeving. De beide volgende hoofdstukken behandelen de verschillende bosbeheersvormen, zoals beweide bos (Hudewald), eikelooft (Mastnutzung), het gebruik van lover als veevoer (Schneitelwald), hakhoutcultuur, gebruik van strooisel en plaggen. Een kort hoofdstuk over de natuurwaarde en het behoud van bossen en boslandschappen besluit de tekst. Daarna volgen een literatuurlijst van 149 nummers, tot 1993 bijge-

werkt, en een goed bruikbaar register.

De foto's bestaan uit drie categorieën: boslandschapfoto's, vegetatiefoto's en close-ups van afzonderlijke kenmerkende soorten of speciaal hun bloemen. Alle foto's zijn functioneel en scherp, maar helaas komen die van de beide eerste categorieën niet altijd tot hun recht, doordat ze bij de reproductie in kleur te donker en te contrastarm werden. Dit euvel is, zoals recensent uit eigen ervaring weet, moeilijk te vermijden. Niettemin zijn toch ook vele vegetatiefoto's fraai gereproduceerd. De zwart-wit-illustraties bestaan vooral uit pollendiagrammen, areaalkaarten (Beuk) en kaarten van nederzettingen, bosprofielen en blokdiagrammen. De verdienste van de tekst is voornamelijk gelegen in de weergave van de wisselwerking tussen mens en vegetatie. Terecht wijst de auteur er op, dat de Middeleeuwer zich bij het woord 'Wald' iets heel anders voorstelde dan de